

УДК 339.564(477)

ОЦІНКА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ЕКСПОРТУ ПОСЛУГ З УКРАЇНИ

Я. Янишин, к. е. н., в. о. професора

І. Лаврів, асистент

Львівський національний аграрний університет

© Я. Янишин, І. Лаврів, 2015

Янишин Я., Лаврів І. Оцінка перспектив розвитку експорту послуг з України

Проаналізовано суть світового ринку послуг, роль сфери послуг для світової та вітчизняної економіки, основні характеристики послуги як об'єкта економічних відносин. Здійснено економічний аналіз динаміки обсягу експорту-імпорту послуг в українській економіці, географічної та товарної структур експорту послуг. Визначено основні риси, притаманні зовнішній торгівлі послугами у світі та в Україні. За результатами проведеного аналізу визначено основні проблеми, які перешкоджають розвитку ринку послуг України та диверсифікації і розширенню експорту послуг. Запропоновано шляхи вирішення цих проблем.

Ключові слова: світовий ринок послуг, експорт послуг, географічна структура експорту, товарна структура експорту.

Yanyshyn Ya., Lavriv I. Estimation of perspectives of services export from Ukraine

The essence of world market, services meaning for the global and domestic economy, the main characteristics of services as an economic relations object are analyzed. Economic analysis of export-import services dynamic in the Ukrainian economy, geographical and commodity services export structure is conducted. The main features of foreign services trade worldwide and in Ukraine are determined. On the bases of analysis the main problems that impede the Ukraine services market development and the services export diversification and expansion are defined. The ways of solution these problems are offered.

Key words: global services market, services exports, the geographical exports structure, export commodity structure.

Янишин Я., Лаврів І. Оценка перспектив развития экспорта услуг из Украины

Проведен анализ сути мирового рынка услуг, роли сферы услуг для мировой и отечественной экономики, основных характеристик услуги как объекта экономических отношений. Осуществлен экономический анализ динамики объема экспорта-импорта услуг в украинской экономике, географической и товарной структур экспорта услуг. Определены основные черты внешней торговли услугами в мире и в Украине. На основе проведенного анализа определены основные проблемы, которые препятствуют развитию рынка услуг Украины и диверсификации экспорта услуг. Предложены пути решения этих проблем.

Ключевые слова: мировой рынок услуг, экспорт услуг, географическая структура экспорта, товарная структура экспорта.

Постановка проблеми. У сучасних умовах активна участь країни у світовій торгівлі пов'язана зі значними перевагами: вона дає змогу ефективніше використовувати наявні в країні ресурси, долучатися до світових досягнень науки і техніки, у стисліші строки здійснити структурну перебудову своєї економіки, а також повніше і різноманітніше задовольняти потреби населення. З огляду на це значний інтерес становить вивчення тенденцій експорту

послуг в українській економіці, їхньої географічної й товарної структур, визначення основних проблем розвитку експорту послуг. Особливу значущість ці проблеми мають для України й інших країн, які стали на шлях створення розвинутої ринкової економіки, орієнтованої на активну участь у світовій торгівлі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні дослідження у сфері зовнішньої торгівлі проводили Н. Іскарова

[4], О. Моргулець [6; 7], А. Румянцев та Ю. Ко-валенко [11], які у своїх працях розкрили сутність ринку послуг, виявили й обґрунтували зв'язок між ступенем розвитку невиробничої сфери і станом економічної безпеки країни, показали специфіку національного регулювання зовнішньої торгівлі послугами в межах багатосторонніх торговельних систем. Такі науковці, як О. Носирев [8], А. Оле-фір, В. Тіпанов [9], Л. Янковська [14] та О. Пальчук [10], розкрили основні тенденції в експорті послуг з України, однак, зважаючи на швидкий перебіг подій та зміну економічної ситуації, необхідно визначити основні лімітуючі чинники, які стримують розвиток досліджуваної сфери та пошук шляхів вирішення проблем.

Постановка завдання. Перед нами стояло завданням оцінити перспективи експорту послуг з України і виявити способи вирішення основних проблем розвитку зазначеної сфери.

Виклад основного матеріалу. Глобалізація, диверсифікація міжнародних ринків змушує виробників глибше підходити до розуміння процесів міжнародної співпраці та інтеграції, здійснення експортно-імпортних операцій, залучення інвестицій тощо [12, с. 49]. У цьому контексті поглиблюється актуальність послуг у світовій економіці. Світовий ринок послуг – це система міжнародних відносин обміну, де основним товарним об'єктом виступають різноманітні види послуг і яка існує на основі міжнародного поділу праці [6, с. 12].

Виникнення і становлення ринку зумовлено розвитком суспільного поділу

праці і товарного виробництва. Із ростом товарного виробництва розвивається і ринок – засіб обміну продуктів, що призначені для продажу, а не споживання самими виробниками [5, с. 41].

Роль сфери послуг проявляється в тому, що вона:

- є важливим сектором національного і світового господарства;
- відіграє важливу роль у розвитку людського капіталу;
- впливає на функціонування і розвиток матеріального виробництва;
- сприяє збільшенню вільного часу;
- створює можливості для повнішого задоволення і розвитку потреб людей і суспільства;
- є найважливішим елементом формування сучасної якості життя;
- забезпечує якість економічного зростання і підвищення конкурентоспроможності країни [11, с. 32].

Зовнішньоекономічна діяльність має неабиякий вплив на економіку країни. Розглянемо та проаналізуємо реальний стан зовнішньоекономічної діяльності України у сфері надання послуг. Для аналізу потрібно враховувати такі аспекти:

1. Динаміку розвитку експортних операцій з надання послуг;
2. Географічну структуру міжнародних операцій з надання послуг;
3. Стан структури зовнішньоекономічної торгівлі послугами.

Для проведення аналізу зовнішньоекономічної діяльності України пропонуємо переглянути динаміку експортно-імпортних операцій з надання послуг за 2010-2014 рр. (рис. 1).

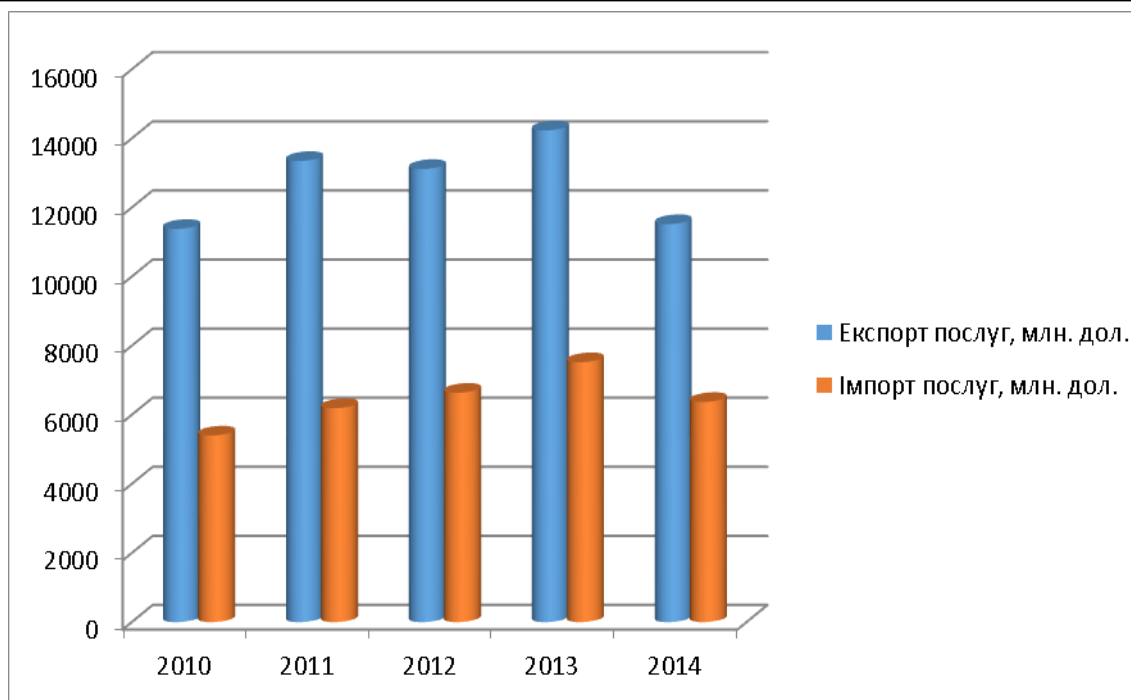

Рис. Динаміка обсягу експорту-імпорту послуг з України за 2010-2014 рр. [3].

Як бачимо, експорт послуг значно перевищує імпорт. Найвищі обсяги експорту по-слуг були у 2011 (13347,7 млн дол.) та 2013 (14233,2 млн дол.) роках. У 2014 році обсяг експорту зменшився майже на 19%, що зумовлено антитерористичною операцією, яка відбувається на Сході України, та втратою частини російського ринку. Незважаючи на зменшення експорту послуг у

2014 році порівняно з 2013 роком, протягом останніх п'яти років спостерігається позитивна динаміка. Негативним фактором є зростання імпорту послуг, яке вплинуло на зменшення сальдо зовнішньоторговельного балансу. Детальніше стан міжнародних операцій протягом зазначеного періоду показано в табл. 1.

Таблиця 1

Обсяги експорту-імпорту послуг за 2010-2014 рр., млн дол. США*

Показник	Рік					2014 р. до 2010 р., %
	2010	2011	2012	2013	2014	
Експорт послуг	11381,4	13347,7	13116	14233,2	11520,8	101,2
Імпорт послуг	5402,1	6191,9	6639,2	7523	6373,1	118,0
Сальдо	5979,3	7155,8	6476,8	6710,2	5147,7	86,1

*Розраховано за даними Державної служби статистики України [3].

Як правило, структуру міжнародної торгівлі розглядають з двох боків: з погляду географічного розподілу (географічна структура) і з погляду товарного наповнення (товарна структура). Географічна структура міжнародної торгівлі становить собою

розподіл експорту-імпорту між окремими країнами та їх групами, що класифікуються за територіальними або організаційними ознаками. Географічна структура експорту послуг відображена в табл. 2.

АГРАРНА ПОЛІТИКА: ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

У 2014 році найбільшу частку у географічній структурі експорту займали країни Європи, друге місце – країни СНД. Досить значну частку займали країни з невизначеним статусом (держави, визнані ООН, але окуповані іншими державами – Західна Сахара, Палестина; держави, де-факто незалежні, але (майже) ніким не визнані: Абхазія, Нагірний Карабах, Придністров'я, Північний Кіпр (визнаний

тільки Туреччиною), Сомалі-ленд, Південна Осетія).

За даними Державної служби статистики, найбільшими споживачами послуг із країн ЄС є: Німеччина (16,9%), Велика Британія (16,5%), Кіпр (11,6%), Нідерланди (7,1%), Польща (5,1%). Це пов'язано з тим, що практично вже майже десять років минуло з того часу, як в Україні основним державним пріоритетом проголошено євроінтеграцію [13, с. 4].

Таблиця 2

Географічна структура експорту послуг з України у 2014 році*

Країна	Обсяг експорту, млн дол.	У загальному обсязі експорту, %	Місце країни у структурі експорту
Всього	11520,8	100	
Країни СНД	4034,3	35,0	2
Європа	4431,0	38,5	1
Азія	1350,7	11,7	3
Африка	131,3	1,1	6
Америка	1242,8	10,8	4
Австралія і Океанія	71,5	0,6	7
Невизначені країни	258,9	2,2	5

*Розраховано за даними Державної служби статистики України [1].

Аналіз табл. 3 показує, що в динаміці за останні роки обсяг експорту збільшився, однак несуттєво. На це вплинуло зростання обсягу експорту державних та урядових послуг (у 2,5 рази), послуг у сфері телекомунікації, комп'ютерних та інформаційних послуг (у 2,5 рази), послуг, пов'язаних із використанням інтелектуальної власності (у 2,4 рази), послуг із використання

матеріальних ресурсів (у 2,6 рази), незважаючи на скорочення послуг із ремонту та технічного обслуговування, транспортних послуг, послуг, пов'язаних із подорожами, послуг із будівництва, послуг, пов'язаних зі страхуванням та фінансовою діяльністю. Відсоткова структура експорту послуг показана на рис. 2.

Таблиця 3

Динаміка товарної структури експорту послуг з України протягом 2010-2014 рр.*

Найменування послуги згідно з КЗЕП	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2014 р. до 2010 р., %
Усього	11381,38	13347,73	13115,97	14233,23	11520,85	101,2
З переробки матеріальних ресурсів	475,72	613,11	597,62	1722,08	1334,39	У 2,6 р.
З ремонту та технічного обслуговування	437,40	639,23	602,42	349,68	298,25	68,2
Транспортні	7662,87	8848,12	8287,15	7981,84	6101,92	79,6

АГРАРНА ПОЛІТИКА: ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Пов'язані з подорожами	253,05	301,90	392,54	358,11	228,05	90,1
З будівництва	135,36	200,96	219,01	224,80	231,96	171,4
Зі страхування	68,68	111,56	113,80	87,33	44,81	65,3
Пов'язані з фінансовою діяльністю	476,70	312,27	248,31	337,83	222,10	46,6
З використання інтелектуальної власності	41,51	46,07	56,42	97,38	97,50	У 2,4 р.
У сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги	672,06	860,80	1113,53	1477,18	1675,55	У 2,5 р.
Ділові послуги	1128,18	1374,68	1420,04	1543,77	1250,40	110,8
Культурні та рекреаційні послуги	27,99	35,34	60,32	36,00	31,30	111,8
Державні та урядові послуги	1,85	3,69	4,82	17,23	4,61	У 2,5 р.

*Розраховано за даними Державної служби статистики України [2].

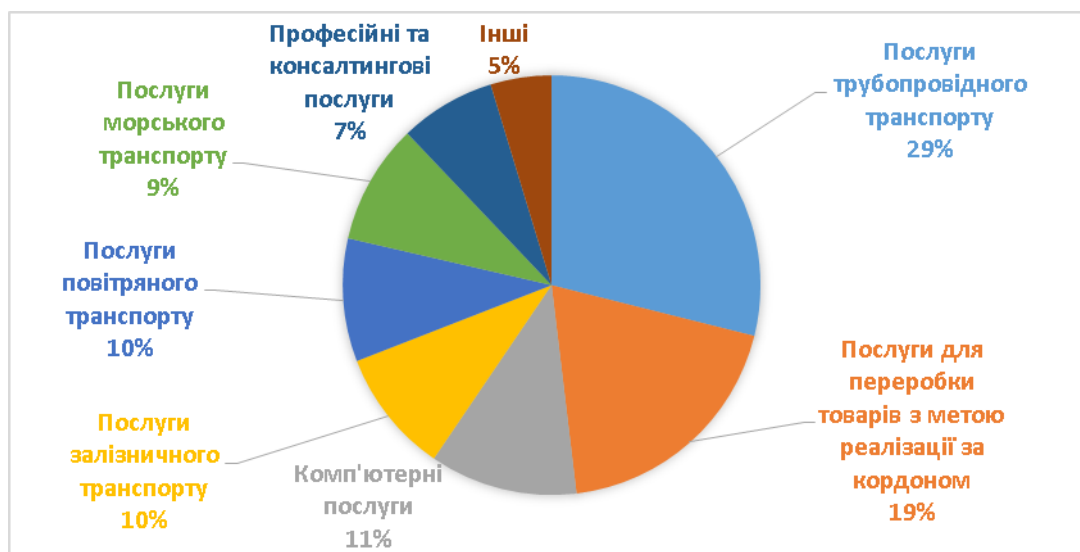

Рис. 2. Структура експорту послуг з України у 2014 році [2].

Аналіз засвідчує важливість трубопровідного транспорту в економіці України, що підтверджує статус України як «транзитної країни». Щорічно зростає обсяг експорту комп'ютерних послуг, що у 2014 році становив 11% від загального обсягу експорту послуг. Загалом транспортні послуги різного виду складають близько 69%.

Зовнішній торгівлі послугами у світовій практиці притаманні такі риси:

1) розвинуті країни:

- поміркована торговельна відкритість та дієвий механізм державного сприяння розвитку сфери послуг;
- інноваційність експорту та імпорту послуг – фінансових, інформаційних і ділових;

2) країни, що розвиваються:

– основними видами експорту послуг є транспортні, туристичні та фінансові (офшорні);

– наявність від'ємного сальдо в зовнішній торгівлі послугами;

– зростання залежності зовнішньої торгівлі послугами від зовнішніх детермінант [10].

Зовнішній торгівлі послугами в Україні притаманні всі перелічені риси, крім від'ємного сальдо. На відміну від країн, що розвиваються, сальдо зовнішньої торгівлі послугами у нас є позитивним. Однак проблема полягає в тому, що в загальній структурі зовнішньої торгівлі частка послуг незначна порівняно з товарами (є меншою за сукупним оборотом у 6-8 разів порівняно із зовнішнім товарооборотом України).

Крім того, зовнішня торгівля послугами продемонструвала значно вищий опір кризовим явищам світової економіки. Отже, досвід успішного експорту послуг є важливим для країни й може стати шляхом її розвитку.

Основні проблеми, які перешкоджають розвитку ринку послуг, розширенню та диверсифікації українського експорту послуг:

– відсутність адекватної нормативно-правової основи, ефективних систем оподаткування, законодавчі обмеження;

– низька концентрація капіталу, брак коштів на переобладнання технічної бази й створення нових основних фондів, недостатній розвиток малих і середніх підприємств;

– несприятливий інвестиційний та інноваційний клімат, непрозорість ведення бізнесу й корупція;

– недостатній розвиток наукомістких секторів, зокрема, сектору інформаційно-кому-нікаційних послуг.

Підвищити рівень українського експорту послуг можна за допомогою таких заходів:

– зростання конкурентоспроможності українських підприємств;

– підвищення рівня розвитку вітчизняних систем сертифікації і контролю якості;

– підвищення кваліфікації кадрів, які займаються наданням послуг, котрі можна експортувати;

– зниження податкового навантаження;

– узгодження окремих норм українського законодавства з міжнародними.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. В експорті послуг з України спостерігаємо позитивні тенденції, однак частка експорту послуг в загальній структурі зовнішньої торгівлі незначна порівняно з товарами.

Загалом проблеми, які гальмують розвиток експорту послуг, можна поділити на такі основні блоки:

– проблеми на рівні підприємства (конкурентоспроможність товарів, кваліфікованість кадрів);

– проблеми, пов'язані з економічно-адміністративним регулюванням (коливання валютного курсу, податкове навантаження);

– проблеми невідповідності законодавчої бази міжнародним стандартам.

Отже, необхідно невідкладно формувати в Україні сприятливі економічні, організаційні, правові та інші умови для розвитку й ефективного використання її експортного потенціалу, а також створювати механізми державної фінансової, податкової, інформаційно-консультативної, маркетингової, дипломатичної та інших видів допомоги вітчизняним експортерам.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Дані Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Динаміка експорту-імпорту послуг України за країнами світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/zd/di_n_rik/din_u/dei_posl07.htm.
3. Динаміка структури експорту-імпорту послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/zd/dseip/dseip2007_u.htm/.
4. Іксарова Н. О. Зовнішня торгівля послугами у системі економічної безпеки держави : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / Н. О. Іксарова. – К., 2010. – 23 с.
5. Мальська М. Теоретико-методологічні засади оцінки місця і ролі сфери послуг у системі національної економіки країни / М. Мальська // Вісник Львівського університету. Серія «Міжнародні відносини». – 2011. – Вип. 28. – С. 253–261.
6. Моргулець О. Б. Менеджмент у сфері послуг : навч. посіб. / О. Б. Моргулець. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 384 с.
7. Моргулець О. Б. Сфера послуг України: реалії сьогодення / О. Б. Моргулець, Л. М. Клеца // Вісник КНУТД. – 2009. – № 3. – С. 154–159.
8. Носирев О. О. Зовнішня торгівля України з країнами ЄС: проблеми та напрями оптимізації / О. О. Носирев // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2011. – Вип. 18. – С. 81–88.
9. Олефір А. Тенденції розвитку міжнародної торгівлі послугами в умовах динамізації конкурентного середовища [Електронний ресурс] / А. Олефір, В. Тіпанов. – Режим доступу : http://ierjournal.com/journals/8-9/2008_8_Olefir_Tipanov.pdf.
10. Пальчук О. Значення та роль світової торгівлі послугами в сучасній економіці / О. Пальчук // Дослідження міжнародної економіки : зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 1 (66). – С. 72–78.
11. Румянцев А. П. Світовий ринок послуг : навч. посіб. / А. П. Румянцев, Ю. О. Коваленко. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 456 с.
12. Черевко В. Аналіз та перспективи розвитку експортно-імпортних операцій в аграрній сфері / В. Черевко // Аграрна економіка. – 2011. – Т. 4, № 1–4. – С. 48–52.
13. Черевко Г. Аграрна економіка країн Вишеградської групи в умовах їх членства в ЄС: досвід і значення для України / Г. Черевко, І. Черевко // Аграрна економіка. – 2015. – Т. 8, № 1–2. – С. 3–12.
14. Янковська Л. А. Стратегічні пріоритети розвитку сфери послуг України на засадах постіндустріальної економіки [Електронний ресурс] / Л. А. Янковська // Ефективна економіка. – 2013. – № 2. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1775>.